

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОВОЛОДІННЯ НИМИ ПЕДАГОГІЧНИМИ ОРГАНІЗАТОРСЬКИМИ УМІННЯМИ

На основі творів Івана Огієнка, розглянута проблема формування культури мовлення майбутніх вчителів у процесі розвитку організаторських педагогічних умінь. Показано актуальність даної проблеми в сучасних умовах.

Характерною рисою сучасного українського суспільства є проголошення побудови правової держави та вихід на новий рівень економічних стосунків. Гуманістичний світогляд здобуває прихильність і розуміння серед найрізноманітніших верств населення, стає сьогодні в Україні принципом соціального партнерства. Сучасна педагогіка, педагогіка співробітництва, спрямована на демократизацію відносин у школі й прагне до активізації школярів, до того, щоб зробити дитину співучасником педагогічного процесу. Тому відносини вчителя й учня в організаторській педагогічній діяльності можна характеризувати як "суб'єкт-суб'єкту взаємодію". Посилюється особистісна орієнтація освіти й виховання. Освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї, на виховання шанобливого ставлення до державних святинь, української мови і культури. Такій підхід вимагає від вчителя високого рівня володіння мовленнєвими засобами і літературною мовою.

Залежно від того, на отримання яких результатів зорієнтований педагог і як йому вдається досягнути цих результатів, педагогічну діяльність можна поділити на продуктивну, малопродуктивну і непродуктивну. Термін "продуктивність" є похідним від терміну "продукт", під яким мається на увазі його матеріальний або нематеріальний результат. Майстерність вчителя характеризується перш за все продуктивністю педагогічної діяльності. Майстерність, за словником В.І. Даля, визначається як "вміння, мистецтво", в енциклопедичному словнику поняття "майстерність" тлумачиться, як "досконале володіння певною професією". Головним показником майстерності в різних галузях професійної діяльності є володіння спеціальними вміннями на високому рівні. Проблема педагогічної майстерності досить активно розробляється в сучасній педагогіці й психології та знаходить своє відображення в дослідженнях багатьох науковців, зокрема в працях Ю.П. Азарова, А.М. Бойко, В.І. Бондаря, О.І. Виговської, Ф.М. Гноболіна, І.А. Зязюна, В.А. Кан-Калика, О.В. Киричука, Н.В. Кичук, Г.С. Костюка, Н.В. Кузьміної, І.А. Левітова, А.С. Макаренка, О.Г. Мороза, Ю.М. Орлова, М.М. Поташника, В.А. Сластьоніна, С.О. Сисоєвої, Р.П. Скульського та інших. Педагогічна майстерність – це здатність педагога бачити, формулювати й розв'язувати педагогічні задачі. Таким чином, педагогічна майстерність – це характеристика особистості. Продуктивність же є характеристикою діяльності педагога. Водночас педагогічна майстерність проявляється саме в діяльності й оцінюється через рівень її продуктивності. Н.В.Кузьміна розглядає продуктивність як майстерність у педагогічній діяльності, яку можна вимірювати. Основний позитивний продукт колективної діяльності педагогів – це ґрунтовні знання з вивчених предметів у межах програми, соціальна зрілість, моральна стійкість, громадська відповідальність, готовність до самоосвіти, праці чи продовження освіти в їх учнів, тобто формування особистості у відповідності до вимог Концепції виховання дітей і молоді у національній системі освіти, дотримання Державного стандарту загальної середньої освіти. Мірою продуктивності вважається кількість учнів, у яких упродовж навчально-виховного процесу педагогом формуються бажані знання й психологічні особистісні новоутворення, а сам процес такого формування є неможливим без мовленнєвої діяльності вчителя. Отже, культура мовлення вчителя, володіння ним мовленнєвими засобами є однією з передумов продуктивної педагогічної організаторської діяльності.

Формування педагогічної майстерності не відбувається само по собі. В умовах реформування національної школи суверенної України, відродження національної системи освіти особливого значення набувають проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя. Професійно спрямована вища педагогічна освіта – найбільш ефективний засіб формування особистості вчителя, його підготовки до майбутньої професійної педагогічної діяльності. Тому в даний конкретний історичний період актуальним є дослідження можливостей оптимального забезпечення підготовки студентів до педагогічної діяльності, формування в них необхідних умінь.

Аналіз важливості мовленнєвих умінь для педагогічної організаторської діяльності здійснювався на основі оцінки їх важливості вчителями з високим рівнем продуктивності педагогічної діяльності й керівниками шкіл. Найбільшу оцінку отримали вміння мовленнєвими засобами організувати навчальну діяльність учнів на уроці (відносна частота – 0,978); за допомогою мовленнєвих засобів організувати процес спілкування з колективом учнів і зробити його своїм помічником у розв'язанні всіх навчально-виховних задач (0,974); мовленнєвими засобами спонукати учнів до розвитку своїх інтересів, збагачувати знання у навчальній та позанавчальній діяльності (0,934).

Постає завдання формування в студентів у процесі розвитку організаторських умінь любові до української мови та культури, навичок свідомого використання мовленнєвих засобів. Це досягається шляхом створення умов для самореалізації кожної особистості, розвитку активності, самостійності студентів, переосмислення праць і життєвого досвіду багатьох діячів науки, культури, освіти, імена яких, замість заслуженого пошанування, багато десятиліть свідомо замовчувалися, або були позначені тавром запродавців, зрадників інтересів народу, творчого використання цього матеріалу в навчальному процесі.

Почесне місце серед таких постатей, реабілітованих історією, займає ім'я Івана Івановича Огієнка, який чесно служив українській справі, до останніх днів свого життя не полишав сподвижницької діяльності на ниві відродження нації, в захисті й утвердженні рідної мови, культури в цілому. Ще в роки навчання І.Огієнка в Київському університеті в 1908 році в "Записках українського наукового товариства в Києві" друкується одна з перших наукових робіт молодого дослідника українознавства "Огляд українського язикознавства", а наступного року окремим виданням виходить його брошура "Українська граматична література: розгляд підручників, по яких можна вчитись і вчити українській мові". Корисними й цікавими для навчання української літературної мови є такі навчальні книги І.І.Огієнка: "Вчимося рідної мови", "Рідна мова в українській школі", "Краткий курс українського язика", "Рідне писання", "Українська граматика" та інші, які виходили великими тиражами в 1918-1919 роках у період існування Української Народної Республіки. На особливу увагу заслуговує його праця "Українська культура", в якій автор в доступній формі розповідає про те, як українській народ створив багату і своєрідну культуру, свою мову, право на яку він виборював віками.

Піднесенню міжнародного престижу української мови, ствердженню її самобутності сприяло видання у Вінніпезі 1949 року "Історії української літературної мови".

Більшу частину своїх творчих і наукових зусиль І.Огієнко спрямував на дослідження, пов'язані з проблемами усвідомлення значення мови як головного двигуна української культури. "Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом," – пише І.І. Огієнко в своїй праці "Українська культура", ці ж слова бере епіграфом до "Історії української літературної мови".

У психолого-педагогічній літературі з метою успішного формування умінь майбутнього педагога, його готовності до педагогічної діяльності викладачами спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін постійно йде пошук найбільш ефективних методів навчання й виховання студентів у вузі.

Суттєвим недоліком традиційних методів навчання (розповідь, лекція, бесіда та ін.) є те, що мимоволі чи цілеспрямовано у процесі спілкування викладача з студентами студенти є пасивною стороною педагогічного процесу й дуже рідко з об'єкта навчання перетворюються на суб'єкт діяльності.

Ефективне формування культури мовлення можливе за умови доповнення традиційних методів навчання комплексом методів, які мають назву "активні методи навчання" (групова дискусія, розв'язання педагогічних задач, ділові ігри, та ін.). При цьому підвищується ефективність навчального процесу, посилюється активність, самостійність і творчі задатки всіх учасників процесу навчання, що сприяє їх підготовці до організаторської діяльності.

Застосування активних методів навчання допомагає пробуджувати самосвідомість особистості, орієнтує людину на самовдосконалення, вказує на можливі шляхи змін.

Важливо відзначити ще одну характеристику активного навчання: активна взаємодія, що дозволяє краще підготувати студентів до мовленнєвої діяльності, яка теж виступає актом взаємодії.

У процесі застосування активних методів навчання у студентів формується така система ставлення до людей, при якій спрямованість на іншу особистість стає нормою поведінки. Окрім того, підвищується загальна культура спілкування, розвивається здатність до взаємодії з людьми в різних ситуаціях. Під час застосування активних методів навчання студент не тільки відповідає на питання, але і при аналізі альтернатив сам виділяє й окреслює нові проблеми.

Викладач, застосовуючи активні методи навчання, стає не тільки "джерелом інформації", але й координатором спільних зусиль. Він і лідер колективу, і організатор психологічного клімату, і будівник міжособистісних стосунків.

Активні методи навчання базуються на експериментально встановлених фактах про те, що в пам'яті людини зафіксується (при інших рівних умовах) до 90% того, що вона робить, до 50% того, що вона бачить і тільки 10% того, що вона чує. Отже, найбільш ефективна форма навчання повинна базуватися на активному включенні у відповідну дію, а ці дані підтверджують доцільність використання активних методів навчання.

Варто зазначити, що в даний час наука не має єдиної класифікації активних методів навчання. Але активні методи в педагогіці можна умовно об'єднати в чотири основні групи: 1) педагогічні дискусії; 2) розв'язання педагогічних задач; 3) ігрові методи; 4) тренінги.

Фундаментальним положенням, на яке ми спираємося при розгляді педагогічної діяльності, є положення про те, що свідома людська дія – це усвідомлене вирішення певних задач. Цей фундаментальний висновок, якого притримуються С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв та інші, перевірений часом і підтверджується науковими дослідженнями в галузі психології й педагогіки. Виходячи з вищесказаного, ми розглядаємо педагогічну діяльність як постановку й розв'язання сукупності професійних задач, пов'язаних із проблемами організації й самоорганізації в педагогічних системах.

Педагогічний аналіз процесу розв'язання проблемно-педагогічних ситуацій підтверджує думку про необхідність спеціальної підготовки студентів педагогічних вузів, яка полягає в розв'язуванні педагогічних задач. Необхідно ще в студентські роки залучати майбутнього вчителя до активної участі у виробленні педагогічних рішень. Найбільш ефективно це можна зробити при розв'язанні педагогічних задач.

З цією метою, в курсі практичних занять потрібно виділити час для вивчення теоретичних основ розгляду педагогічних ситуацій, їх основних типологій, а також оволодіння вміннями поетапного розв'язання педагогічних задач.

Педагогічні задачі, запропоновані нами для формування організаторських педагогічних умінь у майбутніх учителів, не тільки виступають як навчальні проблемні завдання, а й являють собою моделі реальних педагогічних ситуацій організаторського характеру, які потенційно містять у собі проблему, задачу. Метою застосування педагогічних задач є навчання студентів методики розв'язання загальних задач сучасної школи й конкретних організаторських проблем, які постійно постають перед учителем у його професійній діяльності, формування організаторських педагогічних умінь. Крім цього, під час розв'язання педагогічних задач студенти практично включаються в словесну діяльність, опановують такі поняття як: "культура мовлення", "логіка мовлення", "техніка мовлення", "емоційність мовлення", – вчаться розрізняти суть функцій словесної діяльності. Щоб досягти бажаного ефекту, педагогічні задачі необхідно використовувати систематично й відповідно до навчальної програми. Свої навчальні й виховні функції задача буде виконувати лише в тому випадку, коли вона пов'язана з конкретним змістом теми, що вивчається, а її розв'язування забезпечить студентам поглиблене вивчення навчального матеріалу.

При формуванні культури мовлення майбутнього вчителя важливо пам'ятати, що знати свою літературну мову без доброго відповідного навчання ніхто не може. Тому актуальними є поради І.І. Огієнка, з чого саме можна корисніше навчитися української літературної мови, які він дає в книзі "Історія української літературної мови". Це:

- граматики;
- правопис;
- словники;
- окремі праці для вивчення літературної мови;
- читання творів наших кращих письменників;
- вивчення історії української мови;
- термінологічні словники;
- бібліографія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Активні форми навчання студентів: Методичні рекомендації / М-во нар. Освіти УРСР.- К.: РУМК, 1990. – 32с.
2. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"). – К.: Райдуга, 1994. – 61с.
3. Капська А.Й. Педагогіка живого слова: Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 140с.
4. Кузьміна Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. – М.: Высшая школа, 1989. – 167с.
5. Огієнко І.І. Історія українського друкарства. – К.: Либідь, 1994. – 448с.
6. Огієнко І.І. Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – 296с.
7. Огієнко І. Українська культура. – К., 1918. – С.239-240.

Матеріал надійшов до редакції 19.11.2001 р.

Ильина О.В. Культура речи будущих учителей как предпосылка овладения педагогическими организаторскими умениями.

На основе работ Ивана Огиенко рассмотрена проблема формирования у будущих учителей культуры речи в процессе развития организаторских педагогических умений.

Ilyina O.V. The culture of oral speech of future teachers as a prerequisite for their pedagogical organizational skills.

On the basis of Ivan Ogienko's works the author considers the problem of formation of the culture of oral speech of future teachers in the process of forming organizational pedagogical skills.